

temas ettiği fakat neşrelemediği müellifleri ve onların bıraktığı çalışmaların hangi şartlar ve hissi ortam içinde kaleme alındığı meselesini ele alır. İstanbul'un fethiyle Fâtih Sultan Mehmed'in fethi siyasetine dair ayrıntılı bir çalışma olan eser Mahmut H. Şakiroğlu tarafından tercüme edilmiş ve yeni ilâvelerle birlikte yayımlanmıştır (I, İstanbul 2004; II, İstanbul 2006; III, İstanbul 2007). Pertusi, İstanbul'un fethi üzerine eser veren Türk müelliflerini de "La Caduta di Costantinopoli vista dai Turchi" adlı makalesinde (*Quaderni Medievali*, I/1 [Bari 1976], s. 63-79) tahlil etmiştir. Fethi haberinin Avrupa'da yayılması, haber kaynakları ile etkisini ayrıca *Ripercussioni della caduta di Costantinopoli: un esempio di interrelazioni culturali nel secolo XV tra il sudest europeo, il mondo mediterraneo e quello pontico* adlı eserinde ele almış ve bunu *La Caduta di Costantinopoli* adlı eserine eklemiştir (İstanbul'un Fethi, I, 16-20). Pertusi'nin yayımlamaya fırsat bulamadığı Martino Segono di Novo Brdo vescovo di Dulcigno. *Un umanista serbo-dalmata del tardo Quattrocento. Vita e opere* adlı eseri de (Roma 1981) XV. yüzyıl Türk tarihi için ihmal edilemeyecek düzeyde önemli kayıtlar ihtiva eder. Pertusi, İstanbul'un Türklerin eline geçmesiyle ilgili Bizans çevresinde mevcut kehanetleri de incelemiş, ayrıca şehirde 1204 yılında IV. Haçlı Seferi esnasında Latinlerin istilâsıyla ortaya çıkan meseleleri tahlil etmiştir. Ölümünden sonra bazı neşriyatı muhtelif başlıklar altında toplandı. Türk tarihiyle ilgili üç çalışması da bir araya getirilerek yirmi beşinci ölüm yıl dönümü münasebetiyle *Bisanzio e i Turchi nella cultura del Rinascimento e del Barocco. Tre saggi di Agostino Pertusi* adıyla yayımlanmıştır (Milano 2004).

BİBLİYOGRAFYA :

A. Pertusi, *Testi inediti e poco noti sulla caduta di Costantinopoli* (ed. A. Carile), Bologna 1983, editörün sunuş yazısı; a.m.f., *İstanbul'un Fethi: Çağdaşların Tanıklığı* (trc. Mahmut H. Şakiroğlu), İstanbul 2004, I, 16-20, ayrıca bk. tercüme edenin sunuşu, I, s. XI-XIX; C. F. di Sarzana, "Bibliografia", *Bisanzio e l'Italia. Raccolta di studi in memoria di Agostino Pertusi*, Milano 1982, s. 403-420; A. Carile, "Ricordo di Agostino Pertusi (1918-1979)", *Atti del Convegno su La Mistica femminile del Trecento*, Todi 1983, s. 13-45; R. Manselli, "Ricordo di Agostino Pertusi", *Settimana di studio del Centro italiano di studi sull'alto medioevo*, XXVII, Spoleto 1981, s. 51-64; *Rivista di Bizantinistica*, I/1, Roma 1991, A. Pertusi özel sayısı; Mahmut H. Şakiroğlu, "Prof. Agostino Pertusi, 1918-1979", *TAD*, XIV/25 (1981-1982), s. 225-232; a.m.f., "Pertusi, Agostino", *DBİst.A*, VI, 246-247.

MAHMET H. ŞAKIROĞLU

PERVÂNE

(پروانه)

Bazı Ortaçağ Türk-İslâm devletlerinde hüküm, ferman, berat anlamında kullanılan terim ve bu belgeleri hazırlamakla görevli memura verilen unvan.

Sözlükte "ışık etrafında dönerek uçan küçük kelebek" anlamına gelen **pervâne** kelimesi terim olarak bazı belge türlerini ve bunları hazırlayan kişiyi ifade eder. Belgeleri düzenleyen makama **pervâne** adı verilir. Nizâmülmülk'ün ifadelerinden **pervâne** tabirinin Büyük Selçuklular'da "önemli hüküm ve ferman" mânasında kullanıldığı anlaşılmaktadır (*Siyâsetnâme*, s. 111). Hârizmşahlar'da da bu terimin bulunduğu ve bunun Büyük Selçuklular'da olduğu gibi ferman ve tevkî' kelimeleriyle eş anlamlı kabul edildiği görülmektedir (Muhammed b. Ahmed en-Nesevî, s. 69, 72). Anadolu Selçuklular'ında **pervâne** mülk, iktâ ve arazi işleriyle uğraşır, bunlarla ilgili tayin, temlik, tahrir işlerini yapar, menşur ve beratları hazırlar, defterleri tutar, tevcih edilen ihsanları dağıtırdı. Ayrıca sultan için istihbarat faaliyetlerini yürütürdü. Divân-ı A'lâ'nın (Divân-ı Saltanat) üyelerinden olan **pervâne** protokolde vezir, nâib-i saltanat, atabeg ve beylerbeyinden sonra yer alırdı. **Pervânelere** sultan tarafından siyasî veya askerî bir görev verilebilirdi. IV. Kılıcarıslan devrinde Muînüddin Süleyman **Pervâne**, Moğollar'a elçi olarak gönderilmiş, daha sonra Sinop'un fethinde ordu kumandanlığı görevini üstlenmişti. II. Keykubad'ın **pervânesi** olan Erzincanlı Emîr Tâceddin, Diyarbekir'in alınması için görevlendirilmişti. Anadolu Selçuklu Devleti'nde VII. (XIII.) yüzyıldan itibaren güçlü şahsiyetlerin bu görevi üstlendiği görülmektedir. Muînüddin Süleyman, Erzincanlı Emîr Tâceddin, Nizâmeddin Hurşid, Fahreddin Ebû Bekir Attâr bunlar arasında en tanınmışlarıdır. Devletin Moğol hâkimiyetine girdiği dönemde bu görevde bulunan Muînüddin Süleyman'ın **pervâneler** içinde ayrı bir yeri vardır. **Pervâne** denildiği zaman ilk akla gelen ve sultandan daha nüfuzlu bir şahsiyet olan Muînüddin Süleyman, Anadolu Selçuklu Devleti tarihinde bir döneme adını vermiştir. Ancak onun sahip olduğu nüfuz ve iktidar sadece **pervânelik** makamından değil şahsî kabiliyetinden de kaynaklanmaktadır. **Pervâne** tabiri muhtemelen Hârizmşahlar yoluyla İlhanlılar'a geçmiştir. İlhanlılar'da **pervâne** yanında "pervâne-i mutlak" (hükümdarın mutlak emri) tabiri kullanılmıştır. İlhanlılar-

da hazineyle ilgili belgelere basılan küçük altın damgaya da **pervâne** denilirdi. Timur-lu bürokrasisinde de **pervâne** (**pervâneci**) makamının bulunduğu, Hüseyin Baykara'nın Gıyâseddin Pîr Ahmed'in oğlu Mecdüddin Muhammed'i sıradan bir devlet memuru iken **pervâne** makamına tayin ettiği kaydedilmektedir. Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Safevîler'de de aynı unvanı taşıyan görevliler olduğu bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme* (Köymen), s. 111; Muhammed b. Ahmed en-Nesevî, *Sîret-i Celâled-dîn-i Mingburnî* (nşr. Müctebâ Mînovî), Tahran 1344 hş./1965, s. 69, 72; İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l-'Alâ'iyye*, tür.yer.; a.e. (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1996, I-II, tür.yer.; Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî, *Câmi'u't-tevârih* (nşr. Abdülkerim Alioğlu Alizâde), Bakü 1957, s. 33, 462, 463, 501, 502, 505, 540, 539, 554; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-ahbâr* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 2000, s. 31, 33, 35, 67, 84, 110, 118, 168; *Târîh-i Âl-i Selçuk* (nşr. ve trc. Feridun Nafiz Uzluk), Ankara 1952, s. 58, trc. s. 37; Uzunçarşılı, *Medhal*, bk. İndeks; Spuler, *İran Moğolları*, s. 65, 84-85; Nejat Kaymaz, *Pervâne Muînüddin Süleyman*, Ankara 1970, s. 65-66; Hasan-ı Enverî, *İstîlâhât-ı Divânî Devre-yi Gaznevî ve Selçukî*, Tahran 2535 şş., s. 24-25, 192; Cl. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler* (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1984, s. 220-221, 333; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1988, s. 5, 31, 52, 148, 157-158; İsmail Aka, *Timurlular*, Ankara 1995, s. 138; G. Herrmann, "Parvānāci", *EP* (İng.), VIII, 276-277; Dihhudâ, *Luğatnâme* (Muîn), IV, 4819.

MUHAMMAD KESİK

PERVÂNE, Muînüddin Süleyman

(bk. MUÎNÜDDİN SÜLEYMAN PERVÂNE).

PERVÂNE BEY MECMUASI

Pervâne b. Abdullah
(ö. 968/1560-61 [?])
tarafından derlenen
nazîreler mecmuası.

Hakkında bilgi bulunmayan saray hizmetkârlarından **Pervâne b. Abdullah** tarafından 968 (1560-61) yılında derlenmiştir. *Pervâne Bey Mecmuası* olarak bilinen eser yazma nüshasının başındaki kayda göre *Mecmûa-i Nezâir* adını taşımaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki tek nüshası (Bağdat Köşkü, nr. 406) 627 yaprakтан oluşmakta ve 520'nin üzerinde şairin 8000'e yakın şiirini ihtiva etmektedir. Bu özelliğiyle nazîre mecmualarının en hacimlisidir. Nüshanın baş tarafından birkaç yaprağı eksiktir. Mehmed b. Ramazan'ın istinsah ettiği eserde baş-

liklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfa kenarlarında yer alan manzumelerin bazıları farklı bir elden çıkmış izlenimi vermektedir. Celâli isyanları ve Estergon'un fethi gibi olaylardan söz eden bu manzumelerin Bahtî'ye (I. Ahmed, ö. 1026/1617) ve onun övgüsünde şairler kaleme alan vezirlerden Hâfız Ahmed Paşa'ya (ö. 1041/1632) ait olduğuna bakılırsa bu kısmın sonradan eklendiği ya da nüshanın I. Ahmed devrinde istinsah edildiği sonucuna varılabilir. Eser, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2001-2004 yıllarında öğrenciler tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Şiirlerin kafiyelerine göre alfabetik olarak sıralandığı mecmuada önce esas şiir, ardından buna yazılan nazîreler yer almaktadır. Gazel nazîrelerinin dizilişinde ise herhangi bir sıra gözetilmemiştir. Yeni bir bölüme geçişte, "Nev'-i âhar der-bahr-i fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilât" ya da "Nev'-i âhar der-bahr-i mezbûr" gibi ifadelerin ardından esas şiir "Ez-ân Şeyhî" ve "Necâtî fermâyed" gibi başlıklarla kaydedilmektedir. Mecmuada 650'den fazla esas şiir bulunmaktadır. Bunlar sayı bakımından sırasıyla Necâtî Bey, Ahmed Paşa, Zâtî ve Şeyhî'ye ait olup bunları Huffî ve Sâfî (Cezerî Kasım Paşa) takip etmektedir. En çok nazîrenin 128 şiirle Ahmedî'nin "âb" kafiyesi gazeline yazıldığı görülmektedir.

Muhtemelen birbiri ardınca gelen aynı vezin ve kafiyedeki şiirlerin meydana getirdiği tekdüzeliği kırmak için yeni bir şiire geçişte "Nev'-i Diğer" başlığı altında farklı vezin ve kafiyede bir veya birkaç şiir konulmuştur. Diğer nazîre mecmualarında pek rastlanmayan ve sayısı 700'ü aşan bu şiirler mecmuanın ilk 108 yaprağında çoğunlukla Bahtî ve Hâfız Ahmed Paşa'ya, daha sonra Bâkî, Necâtî Bey, Yahyâ Bey ve Hayretî başta olmak üzere değişik şairlere aittir. Eserde nazîrelerin sıralanışında bir tutarlılık yoktur. Meselâ Muhibbî'nin (I. Süleyman) "ey dost" redifli gazeli esas şiir olarak alınıp (vr. 76^b) arkasından bu şiire yazılan nazîreler arasında Ahmed Paşa, Cem Sultan, Şeyhî ve Huffî'nin gazelleri sıralanmaktadır. Yaşadıkları devir bakımından bu şairlerin Muhibbî'ye nazîre yazması mümkün değildir. Mecmuaya bir nevi tezkire özelliği kazandıran ve benzer eserlerde pek görülmeyen önemli husus zaman zaman verilen değerli bilgilerin yer aldığı başlıklardır. Bu başlıklarda şairlerin adları, soyları, doğum yerleri, eğitimleri, meslekleri, gömüldükleri yerler, mahlaslarını alma sebepleri, hocaları, eserleri, kişilikleri, hangi padişah döneminde yaşa-

dıkları ve şöhretleri gibi bilgiler kayıtlıdır. Böylece şiirin aynı mahlası kullanan şairlerden hangisine ait olduğu ve yazarının yaşadığı dönem belirlenebilmekte ve şairlerle ilgili önemli bilgiler elde edilmektedir. Meselâ, "Nazîre-i merhûm Kemalpaşazâde, kendüler müftî, babaları sancak beyi, dedeleri vezir idi, Edrene'de doğup İstanbul'da fevt oldu"; "Nazîre-i Hadîdî, üstad demirci olmağın Hadîdî tahallus etmişlerdir"; "Nazîre-i Muezzinzâde Bâkî, İstanbul'dan dânişmend kısmındandır"; "Nazîre-i Zeyneb Hatun, Kastamonu'dandır, mükemmel ra'nâ divanı vardır"; "Nizâmî fermâyed Karamânîdir, tazece iken vefat etti"; "Nazîre-i Cezerî Kasım Paşa ki merhum Necâtî'nin üstadıdır derler"; "Nazîre-i Huffî, haffâf tâifesindendir, Sultan Mehmed Han iki kere ağzını cevâhîrle doldurdu" ve "Ez-ân Necâtî Beg, bunlar zuhur etmeyince diyâr-ı Acem'de Türkî şi'r okunmadı" gibi ifadeler bulunmaktadır. Bu bilgiler arasında kaynaklarla çelişen, yanlış kabul edilebilecek olanlar da mevcuttur.

Pervâne Bey Mecmuası, divan tertip etmemiş ya da eserleri bugüne ulaşmamış şairlerin şiirlerini ihtiva etmesi, kaynaklarda geçmeyen şahısları tanıtmayı, Ahmedî'den Bâkî'ye kadar Türk edebiyatının yaklaşık iki yüzyıllık bir dönemine ışık tutması ve birçok şair hakkında önemli bilgiler içermesi bakımından Türk şiirinin zengin kaynaklarından biri sayılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Pervâne b. Abdullah, *Mecmûa-i Nezâir*, TSMK, Bağdat Köşkü, nr. 406; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, II, 240.

ÖMER ZÜLFE

PERVÂNEOĞULLARI

Muînüddin Süleyman Pervâne'nin oğlu
Muînüddin Mehmed tarafından
Sinop merkez olmak üzere kurulan
Türk beyliği
(1277-1322).

Anadolu Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus tarafından fethedilen Sinop (611/1214) daha sonra tekrar Trabzon Rum İmparatorluğu hâkimiyetine girmişti (657/1259). Emîr Muînüddin Süleyman Pervâne, İlhanlı Hükümdarı Abaka'nın izniyle Sinop'u geri almak için hazırlıklara girişti. Yaklaşık bir yıl süreyle karadan ve denizden kuşatıldığı şehri 664 (1266) yılında ele geçirdi. Bu başarısı ile nüfuzu daha da artan Pervâne, Sultan IV. Kılıcarslan'dan Sinop'un kendisine temlik edilmesini istedi. Sultan Moğollar'dan destek gören Pervâne'nin isteğini kabul etmek zorunda kaldı. Pervâne,

devlet merkezindeki görevi dolayısıyla kendi adına Sinop'un yönetimiyle oğlu Muînüddin Mehmed'i görevlendirdi. Muînüddin Mehmed, babasının Abaka tarafından öldürülmesinin ardından bağımsızlığını ilân ederek Pervâneoğulları Beyliği'ni kurdu (676/1277).

İlhanlı Hükümdarı Gâzân Han'ın Anadolu'ya gönderdiği Baltu Noyan'ın Gâzân Han'a isyanının ardından Anadolu Selçuklu Devleti, dört idarî bölgeye ayrıldı. Her idareci kendine ayrılan bölgeye gitti. Emirlik yanında pervâneliğe getirilen Muînüddin Mehmed de Kastamonu tarafına hareket edince babasının eski adamları gelip hizmetine girdiler. Böylece büyük güç kazanan Mehmed Bey, idaresi altında bulunan bölgelerde ağır vergiler koyup halka zulmetmeye başladı. Daha sonra ordusuyla Çankırı'yı yağmaladı; bölgedeki Türk askerlerinin ücretlerine varıncaya kadar her şeyi gasbetti. Buradan Konya'ya yöneldi ve Konya'yı da yağmaladı. Tuttuğu yolun yanlış olduğunu kendisine hatırlatan Müstevfi Asilüddin ve Tuğracı Muzafferüddin'i cezalandırarak mallarını müsadere etti. Konya'da bazı kişileri görevlendirdikten sonra Kastamonu'ya yöneldi. Güzergâh üzerinde bulunan Türkler ona karşı çıktılarsa da yapılan savaşta galip gelerek çeşitli ganimetler elde etti. Ardından Seferihisar'ın (Sivrihisar) bütün vergi ve gelirlerine el koydu. Nihayet Mehmed Bey 696'-

Selçuklu Veziri Muînüddin Süleyman Pervâne'nin yaptırdığı medrese ve kitabesi

